

Alina Nowicka-Jeżowa

Claude Backvis (24 kwietnia 1910 - 16
maja 1998)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 90/3, 237-244

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

IV. K R O N I K A
Z M A R L I

Pamiętnik Literacki XC, 1999, z. 3
PL ISSN 0031-0514

CLAUDE BACKVIS
(24 kwietnia 1910–16 maja 1998)

W maju 1998 zmarł w Brukseli Claude Backvis, Uczony szerokiej sławy, Autorytet w świecie humanistycznym, jeden z najwybitniejszych współcześnie badaczy literatury i kultury polskiej.

Claude Backvis studiował filologię klasyczną w Université Libre w Brukseli i tu uzyskał doktorat w roku 1931. Impuls jego zainteresowaniom badawczym dały wykłady z literatury słowiańskiej i polskiej, prowadzone w Brukseli przez Wacława Lednickiego, Manfreda Kridla i Karola Wiktora Zawodzińskiego, a następnie jego własne wizyty stypendialne w Warszawie w latach 1930 i 1932–1934 oraz zbliżenie do intelektualistów skupionych w Klubie Literackim i Naukowym.

Kariera uniwersytecka profesora Backvisa związana była z Katedrą Języków i Literatur Słowiańskich (utworzoną w roku 1926), a następnie z Wydziałem Sławistyki Uniwersytetu w Brukseli (istniejącym od roku 1936), po wojnie zaś – z Instytutem Filologii Słowiańskiej, którego był (od roku 1946) profesorem i dyrektorem. Akademickie *curriculum* Uczonego zostało uwieńczone powołaniem go w roku 1966 na członka Polskiej Akademii Nauk, nadaniem mu w 1973 doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przyznaniem wielu nagród i odznaczeń, m.in. nagrody Polskiego Ośrodka SEC (1976) i odznaki Zasłużonego dla Kultury Polskiej (1970).

Plon pracy naukowej Backvisa to około 100 rozpraw i artykułów, dotyczących literatury i kultury od średniowiecza do XX wieku. Część z nich dostępna jest polskiemu czytelnikowi dzięki tomom: *Szkice o kulturze staropolskiej*, w wyborze i opracowaniu Andrzeja Biernackiego (Warszawa 1975), oraz *Renesans i barok w Polsce. Studia o kulturze*, w wyborze i opracowaniu Hanny Dziechcińskiej i Ewy Głębieckiej (Warszawa 1993).

Studia Backvisa nad średniowieczem miały ukierunkowanie komparatystyczne, śledziły włączanie się Polski do wspólnoty europejskiej (*Rapports entre la Pologne et L'Occident, tout particulièrement l'Empire Germanique, au Moyen Âge. Chronique*, 1953). Podobnie zorientowane były wieloletnie prace belgijskiego Uczonego nad naszym renesansem. Zmierzały one w kierunku przeciwnym XIX-wiecznej tradycji badawczej, dowartościowującej przede wszystkim dzieła w języku narodowym, o charakterze rodzimym. W świetle tych badań renesans polski przejawia swą europejskość, łącząc się z kulturą Zachodu więziami naukowymi (*Copernic dans son milieu et en son temps*, 1974), filozoficznymi (*La Fortune d'Érasme en Pologne*, 1968), religijnymi (*L'Antitrinitarisme en Pologne*, 1948), aktywnością podróżników (*Le Journal de voyage d'un Polonais*

dans l'Italie et l'Espagne de 1595, 1953; *Comment les Polonais du XVIème siècle voyaient l'Italie et les Italiens*, 1960), a przede wszystkim łacińskim humanizmem. Znakomite studia poświęcone Hussowskiemu (*Nicolas de Hussow*, 1968) i Krzyckiemu (*Un Poète latin de la Pologne humaniste, André Krzycki – Andreas Cricius <1482–1537>*, 1947), uogólnione i podsumowane w rozprawach *L'Humanisme en Pologne sur le terrain politique et culturel. Chronique* (1951), *La Poésie latine en Pologne pendant la première phase de l'humanisme* (1975), przedstawiają polską szkołę poezji łacińskiej w okresie jej intensywnego wzrostu, ukazując – na tle konwencji uznanej w europejskim świecie humanistycznym – oryginalne rysy twórczości autorów doby jagiellońskiej. W studiach tych utrwalony jest również sugestywny obraz środowisk twórczych tych czasów, na jego zaś tle pojawiają się ludzie sportretowani *in actu*, z prawdziwie renesansową wyrazistością, przejawiający nie tylko cechy reprezentatywne dla swego czasu i miejsca, lecz również prawdę indywidualnego losu, bardziej interesującą nieakademickiego czytelnika niż abstrakcje historycznoliterackie.

Odkrywcą nowych kart wczesnego humanizmu polskiego, studiował Backvis również dzieje kulturalno-literackie dojrzalego renesansu. Szczególne tu znaczenie mają rozprawy o Janie Kochanowskim jako autorze *Satyra i Odprawy posłów greckich* (*Le Renvoi des Ambassadeurs Grecs. Tragédie classique et drame polonais*, 1951; *Auteur du „Satyre” de Jan Kochanowski*, 1958). Trzeba zaznaczyć, że szkicowi poświęconemu „tragedii klasycznej” Kochanowskiego towarzyszą inne odkrywcze prace o dramacie staropolskim: analiza przekładu Plauta, jaki powstawał w humanistycznym laboratorium (*Une Traduction vieille-polonaise du „Trinummus” de Plaute*, 1952), i tekstu propagandowego, zaangażowanego w walkę wyznaniową (*L„Antithemius” et le motif „social” dans la propagande de reconquête catholique au début de la Contre-Réforme en Pologne*, 1962), oraz rozważania ogólne nad dziejami tego rodzaju literackiego (*Nad antologią dramatu staropolskiego*, 1960). Obok nich na odnotowanie zasługują badania nad romansem XVI wieku (*Histoire véridique de la piteuse aventure du duc Jean de Finlande et de la princesse Catherine*, 1952).

Zafascynowany polskim renesansem – jego kulturą młodością i wigorem, odwagą idei i czynów – wiele prac poświęcił profesor Backvis myśli politycznej XVI wieku, zarówno w jej aspekcie zewnętrznym, interesującym ze względu na ideę koegzystencji przeciwnych sobie światów: chrześcijańskiej Europy i azjatyckiego islamu (*La Difficile coexistence pacifique entre Polonais et Turcs au XVIe siècle*, br.), jak też w zakresie wewnętrznym, intrygującym utopią demokracji, która ustanowiła nową relację między jednostką a społeczeństwem (*Les Thèmes majeurs de la pensée politique polonaise au XVIème siècle*, 1957; *Le Courant utopique dans la Pologne de la Renaissance*, 1963; *Individu et société dans la Pologne de la Renaissance*, 1967; *L'Origine de la diète „viritim” pour l'élection du roi en Pologne*, 1973).

Dialog badawczy Backvisa z polskim barokiem kierował się w stronę autorów i dzieł pozostających na uboczu zainteresowań polskich historyków literatury, a nęcących oryginalnością i swoistym pięknem: twórczości sielankowej Samuela ze Skrzypny Twardowskiego (*Quelques remarques sur l'élément bucolique dans la „Dafnis” de Samuel Twardowski*, 1968; *Les Surprises de la mythologie baroque*, 1975), tragedii Potockiego (*La Tragédie de Potocki*, 1933)

oraz epiki (*Un Spécimen particulier d'épopée historique: La „Guerre de Chocim” de Waclaw Potocki*, 1965; *Un Spécimen mineur d'épopée baroque: l'„Obleżenie Jasnej Góry Częstochowskiej”*, 1966). Zmierzał również, kontynuując wątek renesansowy (*Quelques remarques sur le bilinguisme latino-polonais dans la Pologne du seizième siècle*, 1958) w stronę twórczości łacińskiej XVII wieku. Ta eksploracja okazała się niezwykle owocna, ukazując fenomen dwujęzyczności kultury staropolskiej ze wszystkimi jego – poznawczymi, społecznymi i artystycznymi – konsekwencjami. Szczególną uwagą obdarzał Backvis czas narodzin baroku czy też okres przejściowy między renesansem a barokiem, śledząc

Claude Backvis

(fotografia ze zbiorów Andrzeja Biernackiego)

na przykładzie lipsjańskiego neostoicyzmu odrębność intelektualną rodzącej się formacji (*La Fortune de Juste Lipse en Pologne*, 1988) oraz jej swoistość artystyczną, upatrywaną w manieryzmie (*En Marge d'un problème actuel: „Maniérisme” ou baroque à la fin du XVIème siècle. Le cas de Mikolaj Sep-Szarzyński*, 1966). Na gruncie tych badań powstała nowatorska i inspirująca rozprawa syntetyczna: *Some Characteristics of Polish Baroque Poetry* (1955). Zaważyła ona na dalszych studiach nad barokiem, odsłaniając nowe perspektywy poznawcze.

Barok polski fascynował Backvisa nie tyle jako nowa propozycja formalna, ile jako kultura wszczepiona w europejską wspólnotę i zakorzeniona w jej śródziemnomorskiej tradycji (zob. studia o Stanisławie Herakliuszu Lubomirskim, eksponujące erudycję i powiązania europejskie „Salomona polskiego”: referat wygłoszony w Warszawie, 1979, oraz szkic „Osobność” jako temat w twórczości i osobowości Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, 1982); jako kultura prowokująca badacza swą złożonością i wewnętrznymi sprzecznościami, a zarazem oryginalnie polska, bo nadająca ostateczny kształt formującej się

od czasów renesansu narodowej tożsamości, rozwijająca — szczególnie w sferze idei politycznych — swoiście sarmacką „filozofię wolności”, rzeźbiąca mentalność zbiorową i odciskająca piętno na dalszych stuleciach.

Owoce wieloletnich studiów Backvisa nad polskim barokiem jest wydana w roku 1995 przez belgijską Akademię Nauk *Panorama de la poésie polonaise à l'âge baroque*, imponująca jako zintegrowana synteza (nie tradycyjny zbiór studiów!) kultury i literatury naszego Seicenta, jego „europejskości” i oryginalności. Jak pisze Andrzej Borowski:

Stanowi [ona] jedną z najważniejszych publikacji poświęconych dawniejszej poezji europejskiej, jakie ukazały się w Europie zachodniej w drugiej połowie naszego stulecia. Można by nawet powiedzieć, że stanowi żywe zaprzeczenie [...] powtarzanych tu i ówdzie poglądów, że czas wielkich ujęć syntetycznych w literaturoznawstwie powszechnym już minął. [...] Takich syntez, które pozwalają zrozumieć, z jakich składników zbudowana została tradycja europejskiej kultury literackiej, bardzo nam dzisiaj potrzeba, jeśli mamy zrozumieć, na czym polega swoistość, dynamika i przyszłość naszego kontynentu”¹.

Wyraziste i sugestywne odzwierciedlenie znajduje w dziele Backvisa „piękno rozmaite” polskiego baroku. Przedstawione są tu związki literatury ze sztuką (opera, malarstwo), hyperboliczność i „paroksyzmiczność” obrazowania poetyckiego, sarmacka dosadność eksplodująca w komizmie, gust do cudowności i dziwaczności, egzotyzm turecki i oniryczność, groteska, parodia i satyra, weryzm i kreacje wizji arkadyjskich lub *romanesque*, osobliwe konstrukcje świata panegirycznego. Wśród dostrzeżonych przez Uczonego „odcieni, tonów i tła” naszego Seicenta pojawiają się elementy badawczo nowe, ujawniające (jak Achacego Kmity upodobanie do nadzwyczajności lub mała mitologia Samuela Twardowskiego czy też „goliardowska” kontestacja sowizdrzałów) nie brane dotąd pod uwagę koneksje europejskie. Odkrywczość syntezy baroku wynika zarówno z ogromnej erudycji komparatystycznej autora, sytuującej dzieła pisarzy polskich w kontekstach antycznych i nowożytnych: włoskim, francuskim, angielskim, jak też z charakterystycznej dla jego warsztatu zdolności dostrzegania oryginalności i piękna tekstów leżących odłogiem, bo uznanych za peryferyczne (*Tragedyja o polskim Scylurusie*, igraszki makaroniczne Orzelskiego czy poemat panegiryczny Samuela Twardowskiego) oraz umiejętności formułowania uogólnień historycznoliterackich na podstawie analizy utworów „z pogranicza” epok (Szarzyński, Szymonowic, S. H. Lubomirski) lub spoza głównego nurtu baroku (Opalińscy).

Dzieło Claude’a Backvisa daje mistrzowski przykład współlistnienia hermeneutyki drażącej w głąb wybranych dzieł („piastowane myślą nieustanną” autora, świeży blask zyskują *Sielanki nowe ruskie*, *Dafnida*, *Wojna chocimska*, *Obleżenie Jasnej Góry Częstochowskiej*) z ujęciami diachronicznymi, które śledzą tradycję kulturową (dziedziczenie wątków mitologicznych, ludowych i średnio-wiecznych oraz ewolucję renesansowego klasycyzmu) i rozwój form literackich (w tomie drugim zawarte jest kompendium genologii staropolskiej: epika od *Bellum Pruthenum* do *Wojny chocimskiej*, poemat satyrowy, treny, fraszki, sielanka, emblematy i ich odmiana herbowa), a także z perspektywami socjologicznymi (rozważania o roli pisarza w społeczeństwie sarmackim, o *otium*, omówie-

¹ A. Borowski, *O „Panoramie polskiej poezji barokowej” Backvisa*. „Ruch Literacki” 1997, z. 4, s. 510.

nie realiów politycznych i ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej, opis poezji ziemiańskiej, popularnej i plebejskiej). Rygorystyczne – a zarazem wyczulone na subtelne odcienie znaczeniowe wyrazów i zwrotów, na wartości metryczne i dźwiękowe słowa – studium języka i stylu poetyckiego (prowadzące przez analizę neologizmów, archaizmów, wulgaryzmów, wyrazów zapożyczonych, nazw własnych i epitetów, składni, figur retorycznych i „pointy” do określenia języka poetyckiego baroku) oraz struktur wersyfikacyjnych (m.in. 13-zgłoskowca, oktawy, strof safickich, leoninów) i ich funkcji ekspresywnych łączy *Panorama Backvisa* z odważnymi hipotezami dotyczącymi historii idei i mentalności społecznej (tu opis „smętnej religijności”, zmagającej się z „krewkością”, czy też analiza optymizmu szlacheckiego, nie stłumionego rozwojem wypadków historycznych) oraz z rekonstrukcją obrazu świata, kreowanego przez autorów obdarzonych szczególną wrażliwością na postrzegane zmysłowo uroki natury, na ruch, światło, barwę, metamorficzność zjawisk.

Ambicje syntetyczne i trwałą wartość rewelatorską mają rozprawy Backvisa poświęcone wiekowi oświecenia. I w tej epoce znajduje badacz swych ulubieńców literackich. Pierwszym wśród nich jest z pewnością Stanisław Trembecki, bohater monografii *Un Grand poète polonais du XVIIIème siècle, Stanisław Trembecki: l'étrange carrière de sa vie et sa grandeur* (1937; szkic wstępny rozprawy: *Kilka uwag o Trembeckim*, ogłoszony został w „Przeglądzie Współczesnym” 1935). W kształtującej się pod piórem Uczonego wizji XVIII wieku silnie zaznaczają się rysy polityczne (*La Constitution du 3 mai 1791 et la tradition de liberté en Pologne*, 1946; *Réflexions sur les divers aspects de la pensée politique polonaise au XVIIIème siècle*, 1939). Wyraźnie odzwierciedla się w niej również złożoność kultury stanisławowskiej (*Les Contradictions de l'âge stanislavien*, 1963) oraz zróżnicowanie ideowe polskiego oświecenia (*Quelques observations à propos du rapport de B. Suchodolski sur le mouvement des idées en Pologne pendant la seconde moitié du XVIII siècle*, 1960).

Trybut naukowy złożony został przez belgijskiego polonistę trzem wieszczom polskiego romantyzmu: *Jules Slowacki. La Pologne romantique* (debiut naukowy w czasopiśmie „Le Flambeau” z lipca 1932), *Slowacki's Place in Polish Drama* (1950), *Slowacki et l'héritage baroque* (1951), *Mickiewicz under Western Eyes* (1955), *Pour le centenaire de Mickiewicz* (1956; toż w przekładzie P. Matuszewskiej: *O Mickiewiczu*, 1956), *Nie-Boska komedia* (1959), *Poeta ruin. Światła i cienie „Irydiona”* (przekład B. Świdorskiego, w tomie londyńskim: *Krasiński żywy*, 1959), *Polish Tradition and the Concept of History in „Irydion”* (1961).

Szlak studiów nad dramatem prowadził Backvisa od renesansowego teatru humanistycznego i religijnego przez sielankę i tragedię barokową, następnie przez wielki dramat romantyczny do dramaturgii Stanisława Wyspiańskiego, któremu poświęcona została obszerna monografia *Le dramaturge Stanisław Wyspiański, 1869 – 1907* (1952) oraz studia: *Teatr Wyspiańskiego jako urzeczywistnienie polskiej koncepcji dramatu* (przekład Z. Raszewskiego, 1957); *Aktualność teatru Wyspiańskiego* (przekład B. Świdorskiego, 1957), *Stanisław Wyspiański réformateur de la scène* (1969).

W bibliografii polonistycznej Uczonego ma również miejsce epika Władysława Stanisława Reymonta (przedmowa do flamandzkiego wydania *Chłopów*,

1960) oraz literatura nowsza, której poświęcone są szkice: *Les Tendances de la littérature polonaise en 1932–1933* (1935), *Les Tendances de la littérature polonaise pendant les années 1934–1935* (1937). Z fascynacji młodzieńczych zrodziły się studia o Żeromskim (*Myśli cudzoziemca o Żeromskim*, przekład W. Jakubowskiego, 1936) oraz o powieści kobiecej (*Quelques romans de femmes en Pologne*, 1939).

Dzielom naukowym Backvisa towarzyszą (to charakterystyczne dla najwybitniejszych polonistów zagranicznych) przekłady: *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego (1945) oraz *Cudzoziemki* Marii Kuncewiczowej (1945). Dokumentem aktywności edytorskiej badacza jest *Anthologie de la poésie polonaise du XVe au XXe siècle* (aductions et notices de M. Pankowski, introduction de C. Backvis, 1961).

Osobną grupę prac stanowią „szkice do portretu” kultury polskiej, dawnej i współczesnej, utrwalające profile polskości i drażące fascynującą Uczonego jej istotę (*Climat de la littérature polonaise*, b.r.; *Du scepticisme cosmopolite au messianisme révolutionnaire*, 1936; *Réflexions à propos d'un millénaire*, 1967). Nie brak tu również wypowiedzi publicystycznych, włączających humanistę belgijskiego, wiernego przyjaciela Polski, w dotyczące naszych spraw spory historyczno-polityczne — nieprzypadkowo datują się one w większości na rok 1939 (*La Pologne et Dantzig*; *Joseph Pilsudski. A propos du livre de Monsieur A. Mühlstein*; *L'Ancienne république polonaise*; *Le Trois premiers partages de la Pologne*). Nie jest także przypadkiem, że tak liczne są jego wypowiedzi upamiętniające naszych twórców i uczonych (Wacław Borowy <1890–1950>, 1950; *Alexandre Eck* <1876–1953>, 1953; *Notice sur la vie et les travaux de Manfred Kridl* <1882–1957>, 1956/57; *Jan Parandowski*, 1965; *In memoriam Wacław Lednicki*, 1968; *Kridl Manfred*, 1973), a także wypowiedzi o polskiej krytyce literackiej i historii literatury: *La Conception de la critique littéraire en Pologne depuis 1863* (1956) oraz noty kronikarskie, pomieszczone systematycznie od roku 1953 w „Revue des Études Slaves”.

Przynając tu pierwszeństwo polonistycznym dokonaniom Claude'a Backvisa, trzeba również oddać sprawiedliwość licznym jego studiom slawistycznym. Aspirują one do uogólnień historycznokulturowych i historycznoliterackich (*Aux origines de la grandeur de la pensée russe*, 1936; *Les Littératures slaves*, 1945, 1949; *Aux origines de la Russie*, 1961; *Quelques études sur l'histoire de la littérature en Russie*, 1962). Poświęcone są również wybranym zjawiskom kultury i literatury (*L'Évolution des idées en Russie au milieu du XIXème siècle*, 1936, 1937; *Nicolas Novikov et la franc-maçonnerie russe au XVIIIème siècle*, 1936; *Les Slaves devant la „leçon” turque à l'aube des temps modernes*, 1955; *Dans quelle mesure Derzhavin est-il un baroque?*, 1962; *Un Témoignage bulgare du Xème siècle sur les Bogomiles: le „Slovo” de Cosmas le Prêtre*, 1963; *Un Problème épineux: les relations entre la Moscovie et la Papauté — et comment il vaudrait mieux ne pas l'aborder*, 1966), rodzajom literackim (*Quelques travaux récents sur les „Bylines”*, 1937) oraz poszczególnym autorom (Alexis Tolstoj, 1939; *Trois romans de Leonid Leonov*, 1939; *Un Témoin négligé d'une grande époque: le romancier Pisemskij*, 1955; *Trois notes sur l'oeuvre littéraire du prince Vladimir Odoevskij*, 1968), wśród których najczęściej pojawiają się Puszkina (*L'Influence de Pouchkine dans la littérature russe*, 1937; *Le Corpus Pouchkine*, 1940), Gogol (*Gogol. L'Artiste et l'oeuvre. Le Centenaire de la mort de Gogol*, 1952), Dostojewski (*Dostoevskij polémiste*, 1938). Podobnie jak w twórczości

polonistycznej, fascynacja oryginalnymi formami kultury wschodniej Słowiańszczyzny spotyka się z refleksją komparatystyczną nad zagadnieniami translatorskimi (*Méthode d'Olympe. De Autexusio, version slave et texte grec édités et traduits en français par A. Vaillant, 1931*) lub nad związkami pisarzy słowiańskich z literaturą światową (*Henri Grégoire et le monde slave, 1964; Faulkner versus Dostoevskij. Réflexions à propos d'un maître-livre, 1970*).

Gdy rozważamy ze złością i pietyzmem zamknięte już dzieło życia belgijskiego Uczzonego, pytamy o tajemnicę jego wielkości. Rozświetlają ją nieco zwierzenia zawarte w słowie wstępnym do *Szkiców o kulturze staropolskiej* i przypomniane przez wydawcę tego tomu:

Pierwsze moje doświadczenia jako filologa klasycznego na zawsze mnie przekonały, że właśnie na tekstach należy się opierać w każdej okoliczności.

[...] głównym moim, a raczej jedynym zamierzeniem jest ukazać rolę wybitną, jak mi się zdaje, i bardzo oryginalną, lecz powszechnie jeszcze nie uznawaną, jaką Polska odegrała w kulturze starej Europy. Temu celowi podporządkowałem plany swojej pracy. [...] aby go osiągnąć przy tym stanie niewiedzy, jaki szeroko panuje za granicą w tej sprawie, najpożyteczniej będzie [...] pokazać czytelnikowi pewne większe całości. [...]

Mam zamiar zrealizować dwie takie syntezy: jedną stanowiącą panoramę baroku, drugą [...] prezentującą ogólny obraz kultury społeczeństwa polskiego w XVI wieku².

Badacz obcy, pragnący skierować uwagę swych rodaków na wielkie i dotąd zapoznane wartości, wniesione do skarbnicy kultury europejskiej przez narody słowiańskie, posiada prawo wyboru, prawo ustanawiania nowej hierarchii owych wartości, oddawania pierwszeństwa tym a nie innym zjawiskom w wielkiej puściźnie Słowiańszczyzny — ma, słowem, prawo być w swych sympatiach i klasyfikacjach nowatorem i rewolucjonistą³.

siły, potęgi, organizacje mogą być, i najczęściej są, mirażami, a w najlepszym razie czymś przypadkowym — a wtedy praktycznie zawsze czymś negatywnym, zgubnym, niemal anegdotą — a wartości kulturowe, przeciwnie, stanowią trwałe ziarno przeszłości, prawdziwy „wieczny nabytek”, a więc prawdziwy przedmiot historii⁴.

Rozważając przesłanie, jakie Uczony kieruje do swego czytelnika, patrzymy na pomieszczoną w tomie *Szkiców o kulturze staropolskiej* fotografię. Utrwała ona twarz o szlachetnych rysach, przenikliwe oczy, nieco przymknięte — jakby dla większej czujności i wyostrenia upatrywanych w oddalonym przedmiocie kształtów, usta wyrażające upór i niecierpliwość. Te same cechy rozpoznajemy w dziełach naukowych, noszących silne znamię tej wyjątkowej osobowości. Naznaczone są one wyrazistymi rysami kategoryczności i ostrości widzenia zjawisk oraz piętnem silnej woli Flamanda, wypowiadającego mocno swoje „ja”, stroniącego od powszechnych tendencji i uczęszczanych dróg. Szukając prawdy, bez pardonu usuwają z drogi błędy naukowe (choćby popełnione przez największych, nie wyłączając Brücknera) oraz demaskują manipulacje ideologiczne.

Twórczość naukowa Claude'a Backvisa przejawia intensywną emocjonalność. Dominuje w niej fascynacja wspaniałością fresku kultur słowiańskich i chęć objawienia go czytelnikowi z Zachodu, zauroczenie „ziemiańskością”

² C. Backvis, *Od autora*. W: *Szkice o kulturze staropolskiej*. Wybór tekstów i opracowanie A. Biernacki. Warszawa 1975, s. 7 (tłum. E. Radziwiłłowa).

³ C. Backvis, *Jak doszedłem do studiów nad literaturą polską i nad Trembeckim*. „Przegląd Współczesny” 1936, nr 9.

⁴ C. Backvis, *Słowianie w obliczu „lekcji” tureckiej u zarania czasów nowożytnych*. W: *Szkice o kulturze staropolskiej*, s. 649 (tłum. E. Jogałła).

i „sarmackością”, a przede wszystkim ucieleśniającym je fenomenem polskiego baroku: egzotycznego, lecz włączonego w uniwersalną tradycję europejską. Pisze Borowski o Uczonym:

Pasjonowała go szczególnie dwoistość „duszy sarmackiej” – jej uległość wobec klasycyzmu śródziemnomorskiego, łacińskiego, a zarazem nieobliczalna wobec jego wzorców, nakazów czy zakazów niezależność, pomysłowość, odkrywczosć⁵.

Pisarstwo naukowe Claude’a Backvisa ma swoje miejsce na Parnasie *belles lettres*. Ukształtowane w szkole francuskiej, zachwyca przejrzystością i finezją myśli, subtelnością spostrzeżeń, wyrafinowaną grą aluzji, lekkością i celnością wypowiedzi, swobodnym „nizaczmieniem” – jak by powiedział Łukasz Górnicki – sądenia o sprawach trudnych i złożonych.

Pióro Uczonego przemierza lekkim duktem ogromne dziedziny erudycji historycznokulturowej i literackiej i skupia w swym delikatnym ostrzu potężne siły intelektualne. Sądy jego wynikają z wiedzy filologa klasycznego oraz wytrawnego komparatysty, ogarniającego szeroką perspektywę europejską, jak też egzekwującego prawo badacza zagranicznego do przedstawiania literatury polskiej w nowym i niekonwencjonalnym kontekście porównawczym. Oparte na wielowarstwowej podstawie filologicznej, sądy te kształtują się w konfrontacji różnorodnych kategorii interpretacji oraz wielu „punktów widzenia” dzieła jako przedmiotu estetycznego, tekstu literackiego, faktu kultury, manifestacji indywidualności autora. Wyrastając z mistrzowskich mikroanaliz, włączone zostają w perspektywę synchroniczną i diachroniczną, usytuowane na tle szerokiego horyzontu kultur i wielobarwnego życia duchowego, społecznego, politycznego i artystycznego.

Erudycja nie wyjaśnia jednak całkowicie wielkości naukowej belgijskiego Uczonego. Rewelatorska wartość jego studiów bierze się z oryginalnych, mądrych wyborów badawczych, ze szczególnego instynktu dostrzegania zagadnień nowych i odnajdywania pod warstwą bibliotecznego pyłu zapomnianych precjozów literackich. Znakomitość dokonań Claude’a Backvisa wynika również – jeśli wolno o tym sądzić – z *humanitas*, która odkrywa przed badaczem głębokie znaczenia kultury, prawdę o świecie minionym i o ludziach, którzy odeszli. Przyjaciół Polski i Polaków, powiedział o niej i o nas wiele słów prawdy. Trzeba je zachować w pamięci i pilnie rozważać.

Alina Nowicka-Jezowa

⁵ Borowski, *op. cit.*, s. 510.